

DECEMBER:-2018,
VOLUME-3, ISSUE-6

ISSN 2456-1002
(ONLINE)

Research Genius *J* *Journal*

Most Reffered & Peer Reviewed
Multi Disciplinary E Journal of Research

CHIEF EDITOR

DR. SUDHIR G. JOSHI

PRINCIPAL

SHREE H.S.SHAH COLLEGE OF COMMERCE

Modasa Dist- Arrvalli

Research Genius E Journal ISSN 2456-1002

**Multi Disciplinary and Peer-Reviewed
Research Journal in India**

Chief Editor

Dr. Sudhir G. Joshi

Principal

Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli

Chief Executive Editor

Dr. Rajeshkumar A. Shrimali

Assistant Professor

Department of Commerce

Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli

Associate Editors

Dr. Mohanlal K.Patel

ASSOCIATE PROFESSOR

H.O.D

Department Of Commerce

H.S.Shah College Of Commerce,

Modasa

Dist- Arrvalli

Dr. Ilaben D.Sagar

ASSOCIATE PROFESSOR

H.O.D

Department Of Economics

H.S.Shah College Of Commerce,

Modasa

Dist- Arrvalli

Executive Editors

Prof. Gopalbhai Vankar Assistant Professor H.O.D Department of English Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli	(LATE) Dr. Anant Patel ASSISTANT PROFESSOR Department Of Physical Education Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli
Prof. Kamlesh Goswami ASSISTANT PROFESSOR Department Of commerce Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli	Dr. Dhaval P. Dave Assistant Professor Department of Economics Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli

PUBLISHED BY

<http://www.hscresearchjournal.org/>

HEAD QUARTER

Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli

“Research Genius E Journal” is a Bi-Annual based Research Journal

Copy Right, DECEMBER- 2018, All Rights Reserved

- **No part of this publication may be reproduced or copied in any form by any means without prior written permission**
 - **“Research Genius E Journal” holds the copyright to all articles contributed in this publication. In case of reprinted articles “Research Genius E Journal” holds the copyright for the selection, sequence, introduction material, summaries and other value additions**
 - **The view expressed in this publication are purely personal judgments of the authors and do not reflect the view of “Research Genius E Journal” . The views expressed by external authors represent their personal views and not necessarily the views of the organizations they represent.**
 - **All efforts are made to ensure that the published information is correct. “Research Genius E Journal” is not responsible for any errors caused due to oversight or otherwise.**
-

Editor's Column

The blast of knowledge at the universal hut due to scientific dynamics has without doubt redefined the very concept of new Era. The main set-up of education especially higher education-has become a subject of study and scrutiny for the scholars and practitioners who have a hunger desire to face change and challenges. It is because we, the creature beings, are brilliant with the faculty of option and a liberated will.

Unlike other type, we are not planned. We can make choices and use our free will to act and get our objectives. Inequities in learning opportunities, quality of educational military and level of learning success persist by gender, rural/town locality, ethnic backdrop, and socioeconomic status.

The quality of education and the aptitude to define and monitor this quality is absent in most upward countries. The means and span of education continue to be fine and curbed to past models of delivery, and the use of other channels continues to be informal and subsidiary. The increase in quantitative and qualitative demand for education is not in step by an raise in funds.

At this point in time, it is safe to situation that the split of views on the risk of change is marvelous. We, the publishers of Research Genius E Journal, are very much eager to view some aspect of these changes through academic article contributed by impressive scholar and social group. The nearby issue contains papers with decisive coming and scrutiny as well as orderly argument and reflection on various theme of language, prose, information technology, commerce and so on. We trust this will positively be helpful for the community who desire transform.

Chief-Editor

Dr. Sudhir G. Joshi

**Research
Genius
E Journal****DECEMBER :- 2018,
VOLUME-3, ISSUE-6****INDEX**

Sr.	Title	Page
1.	સર્વગ્રાહી શિક્ષણ - નૈતિક શિક્ષણ, શારીરિક શિક્ષણ કલા અને હસ્તકળા, જીવન કૌશલ્યો - મીનાકુમારી એન.રાહોડ	1-4
2.	તાજેતરનાં સામાજિક અને આર્થિક પ્રશ્નો - ડો. ધવલકુમાર પી. દવે	5-10
3.	Issues in Banking Sector in India Challenges and the Way Forward - Dr. Rina C Dave	11-13
4.	“A Comparative Study of The Self-Concept and Personality of Higher Secondary School Students Specific Reference to Sex.” - Dr. Mohmedhafiz Abdulhamid kathiyara	14-20
5.	CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND GLOBAL SUSTAINABLE BUSINESS ETHICS - Prof. Kamlesh M. Goswami	21-26
6.	The Shadow Lines: Recreating Partition Period - Prof. Dr. Gopal V. Vankar	27-29
DECEMBER-2018,		VOLUME-3, ISSUE-6

સર્વગ્રાહી શિક્ષણ - નૈતિક શિક્ષણ, શારીરિક શિક્ષણ કલા અને હસ્તકળા, જીવન કૌશલ્યો

મીનાકુમારી એન.રાહોડ

ગ્રંથપાલશ્રી

સર પી.ટી.સાયન્સ કોલેજ ,મોડાસા.

1. સર્વગ્રાહી શિક્ષણ :-

સર્વગ્રાહી શિક્ષણ એટલે જીવન ઉપયોગી તમામ બાબતોને આવરી લેતું શિક્ષણ. જેથી વ્યક્તિ અને સમાજનો સમતોલ વિકાસ થાય જેમાં દરેકનો અવાજ હોય. જે સૌની સમસ્યાનો ઉકેલ બતાવે. જેમાં વ્યક્તિત્વ અને ચારિત્ર ઘડતરનો સંગમ હોય. જેમાં વ્યક્તિની ભીતર રહેલું ભાર નીકળે. જેમાં ખુલવું અને ખીલવુંનો સુભગ સમન્વય હોય. જેમાં હાથ, હૈયું અને મસ્તિષ્કના વિકાસની શિતિજો વિસ્તરતી હોય, જેમાં પ્રેમ, પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહનના ત્રિવેણી સંગમે દરેક વિદ્યાર્થી રાષ્ટ્ર અને સમાજ માટે સમર્પિત થવા થનગનતો હોય. જેમાં તમામ પ્રકારના ભેદભાવ નિર્મૂળ થાય. ‘વસુધૈવ કુટુંબકમ’ નો મત્ર જીલવા સદૈવ ઉત્સુક અને ઉત્સાહી હોય.

આવો, આ મૂડી ઉચેરો માનવી પેદા કરનારું સર્વગ્રાહી શિક્ષણ સાચા અર્થમાં કઈ રીતે લાવી શકાય તેની ચર્ચા કરીએ.

2. નૈતિક શિક્ષણ:-

ઈશ્વરોન્મુખ જીવન માટે ધ્યેનીષ્ઠા, અનુશાસન, સ્વચ્છતા, સત્યવાદીના, નિસ્વાર્થ વ્યવસાય પ્રિયતા, વ્યવસ્થાપ્રીયતા, શિષ્ટાચાર અને સમાજ અને રાષ્ટ્ર પ્રત્યે ભક્તિભાવના વગેરે સદગુણોનો વિકાસ કરવો તે નૈતિક શિક્ષણ, આ શિક્ષણ જ માનવને ઉચ્ચતમ શિખરે પહોંચાડી મોક્ષની નજદીક લઈ જાય છે.

3. શારીરિક શિક્ષણ :-

આજના યુગમાં બાળક શારીરિક રીતે સક્ષમ રહે એ આવશ્યક છે. શરીર સૌખ્ય વ્યોગ્ય તો જ વ્યોગ્ય જીવન ઘડતર થઈ શકે. બાળકને ભણવાની સાથે મેદાની કૌશલ્યો શીખવવા જરૂરી છે. આજનો બાળક બાળપણથી જ ટી.વી .મોબાઈલ ગેમના અતિરેકના લીધે શરીર સૌખ્યથી કદરૂપો થતાં વાર લાગતી નથી. સ્વભાવથી ચીડિયો થતો જાય છે. વિવિધ રોગોનું ઘર બને છે. દરેક શાળામાં નિયમિત ધોરણે વિદ્યાર્થીઓ માટે શારીરિક શિક્ષણ વ્યોગ્ય

માત્રામાં અપાવું જ જોઈએ.ભણતરના ભાર ને હળવો કરવા શારિરીક શિક્ષણ ખુબજ જરૂરી છે.મેદાની રમતોનાં લીધેજ વિદ્યાર્થીને અભ્યાસમાં રસ લેતા કરવાની જરૂર છે.ચાર દીવાલો વચ્ચેનું શિક્ષણ બાળકને મનથી કુથીત કરી નાખે છે.તેને અભ્યાસ માત્ર કરવા ખાતર કરવો પડે છે.એવું લાગે છે માટે વર્ગની બહારના શિક્ષણમાં શારિરીક શિક્ષણનો અગત્યનો રોલ ગણી શકાય.આજના બાળકોનો શારિરીક શ્રેમ કરવો પડે તો તેઓનું થાકી જવાનું ભાનુ એ આપણી શિક્ષણ પ્રણાલીની અપૂરતી ગણી શકાય.

4. કલા અને હસ્તકલા :-

આપણા દેશની સંસ્કૃતિમાં ચિત્રકલા,શિલ્પકલા,નાટ્યકલા,સંગીતકલા જેવી લલિત કલાઓ ઉપર ખુબજ ભાર મુકવામાં આવ્યો છે.વિદ્યાર્થીને લાલીત્કાલાઓ તરફ આકર્ષવા માટે અભ્યાસક્રમમાં કલા અને હસ્તકલાનો સમાવેશ ફરજિયાત વિષય તરીકે કરવો જરૂરી છે.આ વિષયો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં રહેલી સર્જનાત્મક શક્તિઓ બહાર આવે છે અને તેમના સર્વાંગી વિકાસમાં ઉપયોગી બને છે.

કોઈ પણ વ્યક્તિને તેની આર્થિક સ્થિતિને ધ્યાને લીધા વિના જો પૂરતી તક આપવામાં આવે તો તે અન્ય લોકોની સંભાળ લેવા જ નહીં પરંતુ તેમના જીવનની ગુણવત્તાના સુધારામાં પોતાનો યથાશક્તિ ફાળો આપવાની ધરાવે છે.આથીજ એ દરેક સમાજની જવાબદારી છે કે સમાજના દરેક સભ્યને પોતાની શક્તિઓનો ઉપયોગ કરવાની તક મળે અને ગૌરવપૂર્ણ રીતે જીવન વિતાવી શકે.સમાજના એક અતિ મહત્વપૂર્ણ નિયામક તરીકે રાજ્ય એ ફેલ કરવી જોઈએ અને જરૂરી પગલા લેવા જોઈએ.જેથી દરેક વ્યક્તિને પોતાની શક્તિ પ્રદર્શિત કરવાની તક મળે.

સમગ્ર દેશના હસ્તકલા કારીગરો સામગ્રીની અતુલ્ય સમજ ધરાવે છે. સાધનો,પદ્ધતિઓ અને પ્રક્રિયાઓની નિપૂર્ણતા સાથે તેનો સુભગ સમન્વય થાય છે.જેમાં સદીઓથી વિકાસ થયો છે.વિવિધ સાંસ્કૃતિક,સામાજિક,રાજકીય અને આર્થિક આદાન-પ્રદાન સાથે ગુજરાતની હસ્તકલાએ સમાજની રચનાત્મક શક્તિ પ્રદર્શિત કરે છે.એના વડે રોજગારી પણ આપી શકાય છે.

હસ્તકળા,ટેકનિક,હસ્તકળા જાણનાર વ્યક્તિ,હસ્તકળા જાણનાર સમુદાયો અને સમૂહોના દસ્તાવેજીકરણ દ્વારા સ્પેસ મેકિંગ ક્રાફ્ટસના વિશાળ સંગ્રાહકનાં નિર્માણ પર

કેન્દ્રિત થયેલ હસ્તકલા સાથે સંકળાયેલા પ્રોજેક્ટ્સ ડિજાઇન ઇનોવેશન એન્ડ ડ્રાફ્ટ રિસોર્સ સેન્ટર (ડી આઈ સી આર સી) ખાતે હાથ ધરવામાં આવે છે.

- હસ્તકલા ઉદ્યોગ :-

1. નેતર અને વાંસકામ
2. પ્લાસ્ટિક,લાકડાના,રૂના રમકડાં
3. ભરતગુંથણ
4. ઢીંગલી રમકડાં
5. પેઈન્ટીંગ અને ગ્રાફિક્સ ડિજાઇન કોમ્પ્યુટર ડિજાઇનિંગ સાથે
6. હેન્ડ પ્રિન્ટ માટે સ્ક્રીન ડિજાઇન
7. પક્ષીઓના તથા બનાવટી પીંછામાંથી કેલેન્ડર
8. કાગળના રમકડાં
9. જરી,ચલક,તલમો,કાંગરી દરસીદ બાદનું
10. જરીના થાપા બોડર બનાવવી
11. જરી ઉદ્યોગ અસારવા યુનિટ
12. જરી ઇલેક્ટ્રોપ્લેટીંગ
13. જરી વાઈન્ડીંગ કાપડ ઉદ્યોગ
14. જરી ઉદ્યોગ તાણીયા યુનિટ
15. પેપરમાંથી (કાગળના માવામાંથી વસ્તુઓ બનાવવી)
16. મોતીકામ
17. આરીભરત ઉદ્યોગ
18. રાખડીની બનાવટ.

5. જીવન કૌશલ્યો:-

“જીવન કૌશલ્યોનું શિક્ષણ એ વાસ્તવમાં કઈ નવું નથી,પરંતુ તેમાં આપણા બાળકો સભાનતાપૂર્વકના વર્ગવ્યવહારના પ્રયાસોના ભાગરૂપે જ રોજબરોજની શિક્ષણ અને શિક્ષણેતર પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા જીવન જીવવાની કળા હસ્તગત કરે.”

ડૉ.નલીનભાઈ પંડિત

જીવન કૌશલ્યોમાં સ્વજાગૃતિ,સમાંનુંભુતી,સમસ્યા ઉકેલ,નિર્ણય શક્તિ,અસરકારક પ્રત્યાયન,આંતર માનવીય વ્યવહાર,સર્જનાત્મક ચિંતન,વિવેચનાત્મક ચિંતન,સંવેગાનુંકુલન,તનાવ અનુકુલન છે.વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (WHO) દ્વારા પણ જીવન કૌશલ્યોને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે.

WHO એ નક્કી કરેલા જીવન કૌશલ્યો:

1. સ્વજાગૃતિ
2. સમસ્યા ઉકેલ
3. નિર્ણયશક્તિ
4. અસરકારક પ્રત્યાયન
5. આંતરમાનવીય વ્યવહાર
6. સર્જનાત્મક ચિંતન
7. વિવેચનાત્મક ચિંતન
8. સંવેગાનુંકુલન
9. તણાવ અનુકુલન

ઉપસંહાર:-

જીવન એક અખંડિત પ્રવાહ છે,માત્ર અભ્યાસ માટે એને વિવિધ ભાગોમાં વિભાજીત કરી સમજવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે.આખરે તો જીવન ઉપયોગી તમામ બાબતોનો સમાવેશ કરી,શિક્ષણને સર્વગ્રાહી બનાવવાની આવશ્યકતા છે.

તાજેતરનાં સામાજિક અને આર્થિક પ્રશ્નો

ડૉ. ધવલકુમાર પી. દવે

મદદનીશ પ્રધાપાક

શ્રી એચ. એસ. શાહ કોલેજ ઓફ કોમર્સ, મોડાસા.

પ્રસ્તાવના:-

ભારત દેશ વિવિધતાઓથી ભરેલો દેશ છે જેમાં અનેક પ્રકારની સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડે છે જેમ કે વસ્તી વિસ્ફોટ, બેરોજગારી, ભિખારી, બાળ મજૂરી અને બાળકોની હેરફેર જેવા સામાજિક અને આર્થિક જોવા મળે છે તેવી જ રીતે ખેડૂતો અને બેરોજગારીના આત્મહત્યા, ભારતીય મહિલાઓ દ્વારા દહેજની સમસ્યાઓ, ગેરકાયદે માફિયા પ્રવૃત્તિઓ, વિગેરે સામાજિક આર્થિક સમસ્યાઓ સાથે સંકળાયેલા છે. આ ઉપરાંત ભારતમાં સૌથી વધુ સ્પષ્ટ સમસ્યાઓ પૈકીની એક અનિયંત્રિત જન્મ દર છે. જે એચએએલ ઇષ્ટમ કક્ષાએ પહોંચેલ છે.

ભારતના ગામોમાં લગભગ ત્રણ લોકો પૈકીના એક અથવા ગ્રામીણ વસ્તીના આશરે ૩૧ ટકા લોકો એકદમ અપૂરતી આવક ધરાવતા નબળા લોકો છે. ગ્રામીણ ભારતમાં ચારમાંથી ત્રણ પરિવારો દર મહિને ૫૦૦૦ રૂપિયાથી ઓછા કમાણી કરે છે. અડધાથી વધુ કિસ્સાઓમાં ગ્રામીણ પરિવારોની કુલ સંખ્યા ૫૧.૮ ટકા મુખ્ય આવક કમાનારા ભાગ્યે જ મેન્યુઅલ અથવા કેઝ્યુઅલ મજૂર તરીકે કામ કરીને ભારણ પોષણ કરતાં હોય છે. ૫૬ ટકા ગ્રામીણ ભારતીય પરિવારો પાસે કોઈ જમીન અથવા મિલકત નથી. લગભગ ૩૦ ટકા ઘરો સીધી ખેતીમાં જોડાયેલા હતા પરંતુ બીજા ૫૧ ટકા ખેડૂતો અથવા મેન્યુઅલ મજૂરો તરીકે કામ કરતા હતા.

(૧) ગરીબી:- ગરીબીના બે ખ્યાલો છે: સાપેક્ષ ગરીબી અને નિરપેક્ષ ગરીબી. સાપેક્ષ ગરીબીના ખ્યાલમાં વ્યક્તિઓ કે તેમના જૂથોની આવકની સરખામણી થાય છે અને ઓછી આવક ધરાવતી વ્યક્તિ કે જૂથને ગરીબ કહેવામાં આવે છે. નિરપેક્ષ ગરીબીના ખ્યાલમાં વ્યક્તિની આવકને જીવનઘોરણનું ચોક્કસ સ્તર પ્રાપ્ત કરવા માટે લઘુત્તમ આવક સાથે સરખાવવામાં આવે છે અને તેની વાસ્તવિક આવક લઘુત્તમ જરૂરી આવકથી ઓછી હોય તો તેને ગરીબ કહેવામાં આવે છે. નિરપેક્ષ ગરીબીનો અંદાજ મેળવવા માટે ‘ગરીબીરેખા’ નક્કી કરવામાં આવે છે. વિકાસશીલ ભારતમાં નિરપેક્ષ ગરીબીની સમસ્યા છે. આ નિરપેક્ષ ગરીબી અંગેનો ખ્યાલ પાયાની જીવન જરૂરિયાતની વસ્તુઓ સાથે સંકળાયેલો છે. જેમાં આહાર, રહેઠાણ, પોષાક, વગેરે પાયાની જરૂરીયાતોને લક્ષમાં રાખીને એક ન્યૂનતમ જીવન ધોરણની કસોટી તૈયાર કરવામાં આવે છે જેને ‘ગરીબીરેખા’ કહેવામાં આવે છે. ‘ગરીબીરેખા’ એક મનસ્વી રેખા છે. જેનાથી નીચી આવક ધરાવતાં લોકોને ગરીબ ગણવામાં આવે છે.

ભારતના આયોજનપંચે ગરીબીના પ્રમાણનો અંદાજ મેળવવા માટે કેલરીનું ધોરણ અપનાવ્યું છે. જે મુજબ ગ્રામવિસ્તારોમાં પ્રત્યેક વ્યક્તિને દૈનિક આહારમાંથી ઓછામાં ઓછી ૨૪૦૦ કેલરી અને શહેરીવિસ્તારોમાં ઓછામાં ઓછી ૨૧૦૦ કેલરી મળવી જોઈએ. આટલી કેલરી મેળવવા માટે જે વપરાશીખર્ચ જરૂરી છે તેને આયોજનપંચ ‘ગરીબીરેખા’ કહે છે. ૧૯૯૩-૯૪ના ભાવે ગરીબીરેખા ગ્રામવિસ્તારો માટે માસિક ધોરણે વ્યક્તિદીઠ રૂ. ૨૨૮ અને શહેરીવિસ્તારો માટે રૂ. ૨૬૪ અંદાજવામાં આવી છે. પાંચ વ્યક્તિઓના કુટુંબ માટે ગ્રામવિસ્તારોમાં વાર્ષિક આવક રૂ. ૧૩૬૮૦ અને શહેરીવિસ્તારોમાં વાર્ષિક આવક રૂ. ૧૫૪૮૦ ગરીબીરેખા છે. આ અંદાજ મુજબ ભારતમાં ગરીબીનું પ્રમાણ ૧૯૭૩-૭૪માં ૫૪.૯ ટકા હતું તે ઘટીને ૨૦૦૪-૦૫માં ૨૭.૫ ટકા થયું છે. આ સમયગાળા દરમિયાન ગરીબીના પ્રમાણમાં થયેલો ફેરફાર નીચે મુજબ અંદાજવામાં આવ્યો છે. ૧૯ માર્ચ, ૨૦૧૨માં આયોજનપંચે ગરીબીરેખાની નવી વ્યાખ્યા જાહેર કરી હતી. તથા ગ્રામીણક્ષેત્રે રૂ. ૨૨ માથાદીઠ દૈનિક આવક અને શહેરીક્ષેત્રે રૂ. ૨૮ની આવકને ગરીબીરેખા તરીકે નક્કી કરવામાં આવી હતી. તાજેતરમાં જ આયોજનપંચે જુલાઈ, ૨૦૧૩માં ગરીબીરેખાની નવી મર્યાદા જાહેર કરી છે. જે અનુસાર ગ્રામીણક્ષેત્રે માથાદીઠ દૈનિક રૂ. ૨૭.૩૦ અને શહેરીક્ષેત્રે રૂ. ૩૩ની આવક ગરીબીરેખા નક્કી કરવા પર્યાપ્ત ગણવામાં આવશે. તેનાથી એક રૂપિયો પણ વધારે આવક મેળવતી વ્યક્તિને ગરીબ ગણવામાં આવશે નહીં. આ અનુસાર ગ્રામીણક્ષેત્રે માથાદીઠ માસિક રૂ. ૮૧૬ના અને શહેરીક્ષેત્રે રૂ. ૧૦૦૦ના વપરાશીખર્ચને અથવા બીજી રીતે કહીએ તો પાંચ વ્યક્તિના એક કુટુંબદીઠ માસિક રૂ. ૪૦૮૦નું ગ્રામીણક્ષેત્રે અને રૂ. ૫૦૦૦નું શહેરીક્ષેત્રે વપરાશીખર્ચ ગરીબીરેખાની મર્યાદામાં આવી શકે. ગરીબીરેખાની આ નવી વ્યાખ્યા અનુસાર દેશમાં ગરીબીના પ્રમાણમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો થઈ ગયો છે. ૨૦૦૪-૦૫માં ગરીબીનું પ્રમાણ ૩૭.૨ ટકાનું હતું. તે ૨૦૧૧-૧૨માં ઘટીને ૨૧.૯ ટકાનું થઈ ગયું છે. આ સાત વર્ષમાં ગરીબીના પ્રમાણમાં ૧૫ ટકાનો ઘટાડો થઈ ગયો છે. એટલે કે ૨૦૦૪-૦૫ પછી ગરીબીના પ્રમાણમાં સરેરાશ વાર્ષિક ૨.૧૯ ટકાના દરે ઘટાડો થયો છે. દસમી પંચવર્ષીય યોજના (૨૦૦૨-૦૭) દરમિયાન ગરીબીના ઘટાડાનો દર ૧.૭૫ ટકાનો હતો.

(૨) ભ્રષ્ટાચાર:- કોઈ પણ સત્તાધીશ દ્વારા તેની સત્તાનો લાભ (પૈસા કે ભેટ) મેળવવા દુરુપયોગ કરવો તેને ભ્રષ્ટાચાર કહેવાય છે. સરકારી કાર્ય ખોટી રીતે કે યોગ્ય સમય કરતાં પહેલાં કે લાયકાત વગર કરી આપી, તેના બદલામાં મેળવેલ પૈસા કે ભેટને લાંચ કહેવાય છે. ભારત દેશમાં સરકારી અધિકારીઓમાં વ્યાપક પ્રમાણમાં ભ્રષ્ટાચાર પ્રવર્તે છે. ટ્રાન્સપરન્સી ઓર્ગના ૨૦૧૭ના સર્વેક્ષણ મુજબ દુનિયાના બધા દેશોમાં સરકારી પારદર્શિકતામાં ભારતનો ક્રમાંક ૮૧મો આવે છે. ભારત જેવા જ બીજા ભ્રષ્ટ દેશોમાં રશિયા, પાકિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ અને આફ્રિકાના દેશોનો સમાવેશ થાય છે. ભારતમાં ભ્રષ્ટાચારની શરૂઆત અંગ્રેજ સરકારના સમયગાળામાં થઈ હતી. અંગ્રજોની કલકત્તાની કોઠીમાં તેના

મૂળ નંબાયા તેવું કહેવાય છે. ભ્રષ્ટાચારનાં અનેક કારણો પૈકીનું એક કારણ છે, શિક્ષણનો અને માહિતીનો અભાવ. શિક્ષણના અભાવને કારણે પ્રજા પોતાના હક્ક પ્રત્યે માહિતગાર હોતી નથી.

(૩) ભેદભાવ:- ૨૦૧૧ની વસ્તી ગણતરી પ્રમાણે ભારતમાં હાલમાં ૩૦૦ મિલિયન કે તેથી વધારે વસ્તી અનુસૂચિ જાતિ અને અનુસૂચિ જનજાતિ છે તેવો અંદાજ છે જેમાં ૧૬.૬ ટકા અનુસૂચિ જાતિ અને ૮.૬ ટકા અનુસૂચિ જનજાતિ મળીને ૨૫ ટકા કરતાં વધારે વસ્તી છે. ૨૦૧૬ના નેશનલ કૃમેસ ડેટા બેઝ ઈન્ડિયા ઈન્ડેક્સ (૨૦૧૬) ના જણાવ્યા પ્રમાણે દલિતોના રક્ષણના કાયદાઓ હોવા છતાં નિમ્ન જાતિઓ સામે ૪૦૦૦૦થી વધુ ગુનાઓ નોંધવામાં હતા. ભૂતકાળમાં દલિતો અને ઉચ્ચ જાતિ વચ્ચેના સંઘર્ષ જમીન, વેતન, પાણી, આવક અને અસ્પૃશ્યતા સુધી મર્યાદિત હતા. જે વર્તમાન સમયમાં તેનાથી વધુ ઘાતક ગુનાઓ થઈ રહ્યા છે. જાતિગત ભેદભાવના કાયદાઓ અને તેના કાર્યની દેખરેખ રાખવા માટે વિશિષ્ટ કમિશનની સ્થાપના થઈ હોવા છતાં જાતિગત ભેદભાવ અને જાતિ આધારિત ગુનાઓ ભારતમાં ચાલુ રહે છે. પોલીસ દ્વારા જાતિ આધારિત ભેદભાવ અને હિંસા વિષેની ફરિયાદો નોંધવા માટે અનિચ્છા રાખે છે. એક અભ્યાસ મુજબ ૮૦ ટકા ભારતીય ગામડામાં અસ્પૃશ્યતાનો અભ્યાસ કરવામાં આવેલ હતો. જેમાં વર્ષ ૨૦૦૩ થી ૨૦૦૯ વચ્ચે ૨૦૩૫૭૬ ગુનાઓ બિન અનુસચિત જાતિ દ્વારા અનુસચિત જાતિ સામે કરવામાં આવ્યા હતા. જેમાંથી માત્ર ૧૦૬૫૨૨ કોર્ટમાં આ કેશોનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો.

(૪) વસ્તી વધારો:- વિશ્વની વસ્તી વર્ષ ૧૮૦૦માં ૧ અબજ હતી જેમાં ૧૨૭ વર્ષનો ઉમેરો કરતાં વર્ષ ૧૯૨૭માં ૨ અબજ થઈ, વર્ષ ૧૯૬૦માં એટલેકે બીજા ૩૩ વર્ષનો ઉમેરો કરતાં વસ્તી ૩ અબજ થવા પામી. ૧૯૭૪ના વર્ષમાં વિશ્વની વસ્તી ૪ અબજ એટલે કે માત્ર બીજા ૧૪ વર્ષમાં ૧ અબજ વસ્તીનો વધારો થયો. વિશ્વની વસ્તી ૫ અબજ થવામાં માત્ર ૧૩ વર્ષ એટલે કે ૧૯૮૭ના વર્ષમાં થઈ. વર્ષ ૧૯૯૯માં એટલેકે બીજા માત્ર ૧૨ વર્ષમાં વિશ્વની વસ્તી ૬ અબજ પહોંચી ગઈ.

અહીં સુંઘી દર ૧ અબજ વસ્તી વધતાં વર્ષોમાં ઘટાડો થયેલો જોવા મળે છે પણ વિશ્વની બીજી ૧ અબજની વસ્તી થવામાં પણ ૧૨ વર્ષ લાગ્યા. એટલેકે વિશ્વના દરેકને માલુમ પડ્યું કે દરેક ઘરમાં વસ્તી વધારો એ જવાબદારી છે તેથી હવે વધુ બાળકો નહીં પણ ગુણવત્તાયુક્ત બાળકો હોવા જરૂરી છે અને આવનારા વર્ષોમાં વિશ્વની વસ્તી ઘટશે તેવું કહી શકાય જેમ કે—

૭ અબજ વસ્તીથી ૮ અબજની વિશ્વની વસ્તીને થતાં બીજા ૧૪ વર્ષ લાગશે એટલેકે આ આક વર્ષ ૨૦૨૫માં થઈ શકે છે. ૮ અબજથી ૯ અબજની વસ્તી થતાં ૨૦૨૫ થી ૨૦૪૩ એટલેકે બીજા ૧૮ વર્ષ એટલેકે પહેલાંના કરતાં વધુ ૪ વર્ષનો સમય લાગશે જ્યારે ૧૦ અબજની વસ્તી વિશ્વમાં થતાં લગભગ બીજા ૪૦ વર્ષ એટલેકે ૨૦૮૩ના વર્ષમાં થઈ શકે છે.

ટૂકમાં હવે આવનારો સમય એવો છે કે જેમાં વસ્તી વધવાની જગ્યાએ ઘટશે. તેથી લાબા ગાળે સુખાકારીમાં વધારો થશે.

(પ) શિક્ષણ:- સરકારીની, શિક્ષકોની, શિક્ષણવેદોના શ્રેષ્ઠ પ્રયત્નો હોવા છતાં પણ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓનો વિકાસ, તેમના આંતર માળખાનો વિકાસ થયો હશે પણ એક વિદ્યાર્થીનો વિકાસ જે થવો જોઈએ તે પ્રમાણે થયો નથી તેના માટેના મુખ્ય કારણો નીચે પ્રમાણે છે જેમાં-

(૧) ભંડોળોનો અભાવ:- સરકાર દ્વારા દર વર્ષ અંદાજપત્રમાં શિક્ષણની ઉપેક્ષા કરવાને કારણે તેને ફાળવાવામાં આવતી રકમ પણ ઘટવા પામી છે જે રીતે મૂડીરોકણ શિક્ષણમાં થવું જોઈએ તે પ્રમાણે સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતું નથી. કે જે સરકારની મૂળભૂત જવાબદારી છે.

(૨) મોઢા ઉચ્ચ શિક્ષણ:- પ્રાથમિક, માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ કે પછી વ્યવસાયિક અને તકનીકી શિક્ષણના ખાંનગીકરણને કારણે દરેક સ્તરના શિક્ષણ દિનપ્રતિદિન મોઢાં થતાં જાય છે ઉ.દા તરીકે સ્ત્રી ફીનું માંળખું સ્કૂલ માં દર સેમેસ્ટર દીઠ ૨ લાખ જેટલું હોવાથી આવું શિક્ષણ, ડોક્ટર બનવા માટેની દર સેમેસ્ટર ફીનું માંળખું સામાન્ય માણસની પહોંચની બહાર છે.

(૩) ભારતીય ભાષાની ઉપેક્ષા:- અંગ્રેજી ભાષા માટેનું ગાંડપણ, ઘેલછા અને તેની મનોવૈજ્ઞાનિક અસરોથી બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓ માનસિક રીતે પીડાય છે પણ ભારતીય ભાષાની ઉપેક્ષા કરીને વિદેશી ભાષા ગ્રહણ કરવાથી વિદ્યાર્થીઓ આવી ભાષાને પચાવી શકતા નથી.

(૪) નિરક્ષરતા:- બંધારણીય અધિકાર અને સરકાર દ્વારા કાયદાનું પીઠબળ આપેલા હોવા છતાં પણ આપણે ત્યાં ૧૦૦ ટકા સાક્ષરતા આઝાદીના ૭૦ વર્ષ પછી પણ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી. આજે પણ ૩૫ ટકા લોકો ભારતમાં નિરક્ષર છે. તદઉપરાંત ભારતમાં અંધશ્રદ્ધાળુઓની સંખ્યા વિશ્વના કુલ અંધશ્રદ્ધાળુઓ પૈકી ૧/૩ છે.

(૫) સામાન્ય શિક્ષણ:- ભારતમાં શિક્ષણ બિનઉત્પાદક છે તેમાં આવતા અભ્યાસક્રમો એ પ્રકારના હોય છે કે વિદ્યાર્થીઓને તેમના જીવન દરમિયાન ઉપયોગી થતું નથી. પરિણામે ભારતમાં દર વર્ષ બેરોજગારીની સંખ્યામાં તીવ્રતથી વધારો થતો જાય છે પણ જો સરકાર એવા અભ્યાસક્રમોનું નિર્માણ કરે કે કોઈપણ વિદ્યાર્થી પોતાનો અભ્યાસ પૂર્ણ બાદ તેને નોકરી નહીં પણ સ્વરોજગાર આપમેળે સર્જી શકે.

(૬) પ્રાથમિક શિક્ષણની સમસ્યા:- પ્રાથમિક શિક્ષણમાં અનેક ગાબળા છે જેમ કે ઘણી પ્રાથમિક શાળામાં ઓરડા નથી. શુદ્ધ પીવાનું પાણી ઉપલબ્ધ નથી, શોચલય, વીજળી, ફર્નિચર જેવી મુળભૂત સુવિધાઓ હાલ ઉપલબ્ધ ન હોવાથી, તદઉપરાંત એક શિક્ષકને વિદ્યાર્થીઓને ભણાવવાની જવાબદારી ઉપરાંત અન્ય જવાબદારી સરકાર તરફથી આવતી હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને તે શિક્ષક ન્યાય આપી શકતો નથી. ઘણી પ્રાથમિક શાળામાં માત્રને માત્ર એક જ શિક્ષક હોવાથી અને ઘણી સ્કૂલોમાં શિક્ષકો વિના પણ હોય છે સાથે સાથે ડોપ રેટ ખૂબ ઊંચો છે તે પણ એક ચિંતાનું કારણ છે.

ટૂકમાં શિક્ષણનો જથ્થાત્મક વિસ્તરણ છે પીએન ગુણાત્મક વિકાસમાં ભારત હજુ ઘણું પાછળ છે.

(૬) આર્થિક વિકાસ:- વર્તમાન સમયમાં વિશ્વના અન્ય દેશોની તુલનામાં ભારત દેશ સતત વૃદ્ધિ પામતું અર્થતંત્ર પણ છે વર્તમાન સમયમાં પણ ભારતની લગભગ ૨૫ ટકા વસ્તી ગરીબી રેખાની નીચે જીવે છે ઘણા ખરા અંશે માનવ અને કુદરતી સંસાધનો ઓછો ઉપયોગ પણ આર્થિક વિકાસથી ભારતને વંચિત રાખે છે. જેમ કે-

(૧) માથાદીઠ આવક:- વર્ષ ૨૦૧૪માં ભારતમાં પ્રતિ માથાદીઠ આવક ૧૫૬૦ ડોલર હતી અને તે જ વર્ષ અમેરિકાની પ્રતિ માથાદીઠ આવક ભારતની તુલનામાં ૩૫ ગણી હતી. આ ઉપરાંત ભારત દેશમાં આવકની આસમાન વહેંચણી પણ એક ગભીર સમસ્યા છે જે દેશની પ્રગતિમાં મોટા અવરોધો ઊભા કરે છે.

(૨) ખેતી ઉપર વસ્તી અવલંબન વધુ:- વિશ્વ બેન્કના રિપોર્ટ પ્રમાણે વર્ષ ૨૦૧૪માં ભારતમાં ૪૭ ટકા વસ્તી ખેતી ક્ષેત્રમાં અને તેને અનુશાંગિક પ્રવૃત્તિમાં રોકાયેલી હતી પણ આ ક્ષેત્રનો ફાળો રાષ્ટ્રીય આવકમાં કેવળ ૧૭ ટકા છે એટલે કે આ ક્ષેત્રની દરેક વ્યક્તિની ઉત્પાદકતા ઓછી છે. જ્યારે તેની સામે સરકાર દ્વારા ઊભા કરવામાં આવેલા ઉધોગો વિપુલ માનવને રોજગારી પૂરી પાડવામાં નિષ્ફળ ગયા છે.

(૩) ઊંચા જન્મદરણું દબાણ:- ભારતમાં સરેરાશ આયુષ્ય વધવા પામ્યું છે તેનું કર્ણ એ છે કે સરકાર તથા ખાનગી ક્ષેત્રે હોસ્પિટલોની વૃદ્ધિ અને બીજી બાજુ ઊંચા જન્મદર થી જન્મ લેતી વ્યક્તિને ખોરાક, કપડાં, ઘરો, દવાઓ, શિક્ષણ વિગેરેની મુળભૂત જરૂરિયાતો માટે કાળજી રાખવી પડે છે જેનો ભાર દેશને ઉઠાવવો પડે છે.

(૪) મૂડી રચનાના દરમાં ધીમો સુધારો અને સંપત્તિની આસમાન વહેંચણી:- ભારતની નબળી કળી મૂડીબાધ છે વર્ષ ૨૦૦૦-૦૫ દરમિયાન ૧.૬ ટકા વસ્તી વૃદ્ધિના વધારાના બોજને સરભર કરવા માટે ઓછામાં ઓછું ૬.૪ ટકા રોકાણ કરવાની જરૂર હતી. બીજી બાજુ ભાતમાં માત્ર એક ટકા વસ્તી કુલ ભારતીય સંપત્તિના ૫૮ ટકા છે ઉપરાંત ૫૭ અબજોપતિઓ પાસે સમાન ૭૦ ટકા જેટલી સંપત્તિ છે. સંપત્તિની આસમાન વહેંચણી એ ભારતના આર્થિક વિકાસને રોકે છે.

(૭) બેરોજગારી:- ભારતીય અર્થતંત્રમાં બેરોજગારીના અસ્તિત્વ માટે શ્રમની માગ અને પુરવઠાની સમગ્રલક્ષી અસમતુલા જવાબદાર છે. શ્રમનો પુરવઠો વધુ છે અને શ્રમની માગ ઓછી છે. તેથી બધા કામદારોને કામ આપી શકાતું નથી. વસ્તીવૃદ્ધિને લીધે શ્રમનો પુરવઠો ઝડપથી વધે છે અને તેથી બેરોજગારી વધે છે. વસ્તીવૃદ્ધિ આર્થિક વિકાસને મંદ પાડીને શ્રમની માંગને વધતી અટકાવે છે. ભારતમાં આર્થિક વિકાસ ધીમો છે. તેથી શ્રમની માગ એટલી ઝડપથી વધતી નથી જેટલી ઝડપથી વસ્તીવૃદ્ધિને લીધે શ્રમનો પુરવઠો વધી રહ્યો છે. ભારતના આર્થિક આયોજનમાં રોજગારી સર્જનને

પૂરતી મહત્તા આપવામાં આવી નથી. ઉપરાંત માનવશક્તિ આયોજનની પણ ઉપેક્ષા થઈ છે. મૂડી પ્રચૂર ટેકનોલોજીને પ્રોત્સાહન મળ્યું છે. પરિણામે શ્રમની માગ ઝડપથી વધતી નથી.

(૮) સ્વાસ્થ્ય:- વર્ષ ૨૦૧૭માં સૌથી વધારે ભારતમાં મેલેરિયાના કેસો ઓડિશમાં નોંધાવામાં આવ્યા હતા જેમાં ૩૫૨૧૪૦ કેસો ઓડિશમાં નોંધાયા હતા અને સૌથી વધારે ૨૯ વ્યક્તિઓ મોત પશ્ચિમબંગાળમાં થયા હતા. કાલા-અઝર પણ બીજો સૌથી ઘાતક રોગ છે આ જ વર્ષ બિહારમાં સૌથી વધારે ૭૨ ટકા કેસો નોંધાવામાં આવ્યા હતા. ડેન્ગ્યુ અને ચિકનગુનીયા જેવા રોગો ભારતમાં જોવા મળ્યા છે જેમાં વર્ષ ૨૦૧૬માં ડેન્ગ્યુના કેસો સમગ્ર ભારતમાં ૧૭૮ હતા. જે વર્ષ ૨૦૧૭માં વધીને ૩૮૮૧૧ થયા હતા. જેવી જ રીતે ચિકનગુનીયાના કેસો આ જ વર્ષોમાં અનુક્રમે ૬૪૦૫૭ અને ૬૩૬૭૯ જોવા મળ્યા છે. તેવી જ રીતે વર્ષ ૨૦૧૭માં ચિકન પ્રોક્સના કેસો ૭૪૦૩૫ અને તેનાથી મૃત્યુ થનારની સંખ્યા ૯૨ હતી. કેરલા રાજ્યમાં લગભગ ૩૦૯૪૧ સૌથી વધારે કેસો સમગ્ર ભારતમાં નોંધાયા હતા જ્યારે પશ્ચિમબંગાળમાં સૌથી વધારે ચિકન પ્રોક્સથી મૃત્યુ પામનાર ૫૩ લોકો વર્ષ ૨૦૧૭માં હતા.

¹ Dhiraj kumar socioeconomic problems of India

² <http://www.azadindia.org>

Issues in Banking Sector in India Challenges and the Way Forward

Dr. Rina C Dave
Assistant Professor
SEMCOM
VVNagar

Introduction:

India's central bank has some big concerns about the sustainability of the country's banking system. In its bi-annual Financial Stability Report (FSR) (pdf), released on June 30, the Reserve Bank of India (RBI) warned that the sector is under severe stress, with mounting bad loans and an increase in bank fraud, among other issues. All this, the RBI says, could drag down India's economy. "Weak investment demand, partly emanating from the twin balance sheet problem (a leveraged corporate sector alongside a stressed banking sector) is a major challenge," the report said. Here are the key problems plaguing India's banking sector, according to the RBI:

Bad loans

At nearly Rs10 lakh crore, India's pile of bad loans is bigger than the gross domestic products of at least 137 countries. But so far, the RBI's attempts to reduce Non-Performing Assets (NPAs) in the banking sector have yielded little result. The share of gross NPAs in India could inch up to 10.2% by March 2018, from 9.6% in March 2017, according to the FSR. In September 2016, gross NPAs were at 9.2%. Currently, the worst-hit are the state-owned banks, which dominate the Indian banking system. In March 2017, the average bad loans of PSBs stood at 75% of their net worth. These bad loans are squeezing banks' profitability and capital positions, threatening the health of some of India's biggest banks. In the report, the RBI cautioned that the situation could get worse with any unforeseen stress in the economy.

Cyber threats

An estimated 95% of transactions in India are paid for in cash but with the growing penetration of computers and smartphones, and increasing access to the internet, Indians are taking to digital channels for their banking needs. Cybercrime is becoming a greater threat as a result. The FSR labeled cyber-attacks as a high-risk zone for India's banking sector. The RBI classifies bank fraud as transactions involving any cheating, negligence, misappropriation of funds, or forged documents. "Not only simple attacks using phishing, vishing and social engineering, but also increasingly audacious attacks by organized gangs with or without backing by state players have come to light," the RBI said. The clamor to secure India's banking system increased following a massive data breach of 3.2 million debit and credit cards last year, one of the biggest attacks in the country. Another red flag was the recent global ransom ware attack that affected the computer systems of governments and several companies in various countries, including India. The RBI recommended that banks invest in preventive software and frequently

assess the risks at hand, not just for in-house operations but also for the external vendors that the lenders employ.

Bank fraud

Another pressing concern for the banking regulator is the increased number of fraudulent transactions at Indian banks. What's adding to the concerns is that banks often seem reluctant to report these cases. "Almost all corporate loan-related fraud cases get seasoned for two to three years as NPAs before they are reported as fraud," the RBI said in the report. In the last five years, the volume of bank fraud has increased by 19.6% to 5,064 cases.

Losses in Rural Branches:

Most of the rural branches are running at a loss because of high overheads and prevalence of the barter system in most parts of rural India.

Large Over-Dues:

The small branches of commercial banks are now faced with a new problem—a large amount of overdue advances to farmers. The decision of the former National Front Government to waive all loans to farmers up to the value of Rs. 10,000 crores has added to the plight of such banks.

Non-Performing Assets:

The commercial banks at present do not have any machinery to ensure that their loans and advances are, in fact, going into productive use in the larger public interest. Due to a high proportion of non-performing assets or outstanding due to banks from borrowers they are incurring huge losses. Most of them are also unable to maintain capital adequacy ratio.

Advance to Priority Sector:

As far as advances to the priority sectors are concerned, the progress has been slow. This is partly attributable to the fact that the bank officials from top to bottom could not accept nationalization gracefully, viz., and diversion of a certain portion of resources to the top priority and hitherto neglected sectors. This is also attributable to the poor and unsatisfactory loan recovery rates from the agricultural and small sectors.

Competition from Non-Banking Financial Institution:

As far as deposit mobilization is concerned, commercial banks have been facing stiff challenges from non-banking financial intermediaries such as mutual funds, housing finance corporations, leasing and investment companies. All these institutions compete closely with commercial banks in attracting public deposits and offer higher rates of interest than are paid by commercial banks.

Competition with Foreign Banks:

Foreign banks and the smaller private sector banks have registered higher increase in deposits. One reason seems to be that non-nationalized banks offer better customer service. This creates the impression that a diversion of deposits from the nationalized banks to other banks has probably taken place.

Gap between Promise and Performance:

One major weakness of the nationalized banking system in India is its failure to sustain the desired credit pattern and fill in credit gaps in different sectors. Even though there has been a reorientation of bank objectives, the bank staff has remained virtually static and the bank procedures and practices have continued to remain old and outmoded.

The post-nationalization period has seen a widening gap between promise and performance. The main reason seems to be the failure of the bank staff to appreciate the new work philosophy and new social objectives. As Asha Kant has commented: "Area approach, agricultural development branches, village adoption plans, etc., will be of little avail, if the grass-root level staff is not imbued with the motive and the vision of bringing about a silent revolution in the countryside".

Bureaucratization:

Another problem faced by the commercial banks is bureaucratization of the banking system. This is indeed the result of nationalization. The smooth functioning of banks has been hampered by red-tapes, long delays, lack of initiative and failure to take quick decisions.

Political Pressures:

The smooth working of nationalized banks has also been hampered by growing political pressures from the Centre and the States. Nationalized banks often face lots of difficulties due to various political pressures. Such pressures are created in the selection of personnel and grant of loans to particular parties without considering their creditworthiness.

¹ www.prsindia.org/.../banking-sector-india-issues-chall... and Also www.prsindia.org/.../banking-sector-india-issues-chall...

“A Comparative Study of The Self-Concept and Personality of Higher Secondary School Students Specific Reference to Sex.”

– Dr. Mohmedhafiz Abdulhamid kathiyara

ABSTRACT

The self concept of the Arts students of general stream has been discovered in this study. The study of traits of personality and the relation between the sexes of those students have been investigated who have high self-concept, medium self concept and low self-concept, medium self concept and low self-concept. In this study students have been selected this sample consist of 119 male students and 76 female students of higher secondary schools. I must use survey method in this study. The self-concept inventory and personality inventory has been selected as the standard tools for the study. The survey method has been used in this study. The mean and standard deviation has been found from the level of self-concept and the traits of personality of the students whether the difference in their means is significant or not has been tested by t-tests and the inferences have been showed accordingly. Study in concept of certain variables of the self-concepts of students of general stream of higher secondary schools.

Introduction

Since ancient times, man has been thinking about himself. Every person has his own identity. To know oneself Lord Shri Hari has said, “Know thy self.” Shankarachary and Socrates have also said, “know thy self.” This means that every man should know himself. But, in today’s rapid and modern has it has become very difficult to know our self .Man tries to speak, wear which may look good to others but he suppresses his inner self, and thus he cannot understand about himself. Every man differs physically and mentally. He tries to show himself different from others at every step. He feels as if he is different. He does not try to change his self. A man should change his self. A man should change his self and try to know his personality and then only he can develop his self.

Objectives:-

The objectives of the study are as under:

1. To determine the level of self concept of students.
2. To investigate the relationship between the personality traits and sex of the students.

3. To investigate the relationship between the level of self-concept and personality traits of the students.

Hypothesis:-

The hypothesis of the study is as under:-

1. There will not be significant difference between the self- concept level and sex of the student.
2. There will not be any significant difference between personality traits and the sex of the students.
3. There will not be any significant difference between the personality traits of the male and female students having high self-concept.
4. There will not be any significant difference between the personality traits of male and female students having medium self-concept.
5. There will not be any significant difference between the personality traits of male and female students having low self.

Sample:-

study comprises of 119 male and 79 female students, thus 195 students have been selected on the basis of school, standard In this study, the students have been selected of Ahmedabad city by stratified random sampling method. This and sex.

Tools:-

1. Self-concept Inventory –Dr. J. H. Shah
2. Personality Inventory –Dr. R. N. Thakar.

Methodology:-

In the study, the students were given tests and their scores were to be obtained, so this was a kind of survey method. Here survey method has been used to study the research.

Data Analysis:-

The mean and standard deviation were found from the self-concept level and personality traits of the students and whether the difference between means is significant or knows that was tested by t-test and for self-concept Inventory, x^2 was calculated. The responses between self-concept grade and sex of the students are show in the table-1.

Table-1

Self-concept responses of students of High secondary schools according to their level and sex.

Level of Self-concept	Sex		Total
	Boys	Girls	
High	32	33	65
Medium	75	39	114
Low	12	04	16
Total	119	76	195

$\chi^2=6.21$ (Tabulated value)

Independent number = 2, 5.99 at 0.01 level and 9.21 at 0.01 level. The table-1 shows the self-concept of boys and girls to be χ^2 , high, medium and low self-concept can be known from the table. It is clear from the table the calculated value of χ^2 is 6.25 which are more than 5.99. Therefore at 0.05 level, hypotheses H_{01} is not accepted, whereas at 0.01 level hypotheses H_{01} is accepted. It means that significant difference can be found between the self-concept level and sex of the students. The score obtained between the personalities traits and sex of the students is shown in table-2.

Table-2
Scores of personality traits of students of according to their sex.

Factor	Boys N ₁ =119		Girls N ₂ =76		Standard error	Critical ratio	Signi level
	Mean	SD	Mean	SD	SD	t	
A	9.88	3.26	10.17	3.04	0.46	0.63	NS
B	5.33	1.44	5.92	1.34	0.20	2.95	0.01
C	18.23	3.04	13.63	2.86	0.43	0.93	NS
D	8.87	3.02	8.46	3.34	0.47	0.87	NS
E	8.39	2.84	7.36	2.36	0.38	2.71	0.01
F	10.18	2.62	9.11	2.66	0.39	2.74	0.01
G	11.39	2.45	12.20	2.44	0.36	2.50	0.01
H	11.66	3.54	10.75	3.42	0.51	11.78	NS
I	10.35	3.29	12.11	2.70	0.43	3.63	0.01
J	10.08	3.24	10.49	3.16	.047	0.95	NS
O	8.67	2.72	8.60	3.07	0.43	0.16	NS
Q ₂	9.92	2.70	9.64	3.21	0.44	0.64	NS
Q ₃	11.38	3.06	12.36	3.61	0.50	1.96	NS
Q ₄	9.23	3.27	9.18	3.17	0.47	0.11	NS

The table-2 shows mean, standard deviation and critical ratio of boys and girls from 14 personality traits as shown in the table, in the personality traits A, C, D, H, J, O, Q₂, Q₃, Q₄ of boys and girls no significant different was found. Therefore the hypothesis H_{02} is accepted for these traits. So, we can say that there is no difference in the personality traits of boys and girls.

But the personality traits of B, E, F, G and I are significant at 0.01. Therefore, the hypothesis H_{02} is not accepted. For the trait B it is clear from the table that the means of the girls

is less from stem norms urban boys and the mean of girls is less than the means of table of sten norms urban girls. Therefore, boys and girls must be possession the traits we intelligence limit, foolish, boring and abstract thinking. For Personality trait it is clear from the table-2 that the means of boys is more than that of the table of sten norms urban boys whereas the means of girls is less than that of the table of sten norms urban girls. Therefore, the boys and girls must possess the traits we obedience, peace, loving, easily lead and favorable. For personality trait F it is clear from the table-2 that the means of boys is less than that the table of sten norms urban boys whereas the mean of girls is less than that of sten forms urban girls. Therefore, the boys and girls must possess the traits we, enthusiastic, inattentive, believers of present time, optimistic and confident. For personality trait G, it is clear from the table-2 that the means of boys is less than that of sten norms urban boys and it means of girls is less than that the table of sten norms urban girls. Therefore, the boys and girls must be law, violators, investigators, violator of social laws. For personality trait I, it is clear from the table-2 that the means of girls is less than that of sten norms urban boys. Therefore, the boys must be strong, unbelievers of misabelites, confident, actuality, brave and determined and challengers of immorality. The means of girls is less than that of sten norms urban girls, therefore the girls must be soft, emotional, helpful and of the nature of safety.

Table-3
Scores of personality traits of students having high self concept

Factor	Boys N ₁ =32		Girls N ₂ =33		Standard error	Critical ratio	Signi level
	Mean	SD	Mean	SD	SD	t	
A	10.38	3.64	10.85	2.66	0.79	0.59	NS
B	5.31	1.47	5.94	1.37	0.35	1.80	NS
C	13.72	3.37	14.33	2.96	0.79	0.77	NS
D	8.47	2.76	7.73	3.07	0.72	1.03	NS
E	7.38	2.72	7.09	1.83	0.58	0.50	NS
F	9.72	2.54	8.97	1.99	0.57	1.32	NS
G	11.84	2.28	12.45	2.41	0.58	1.10	NS
H	11.78	3.96	11.03	2.55	0.93	0.81	NS
I	10.56	3.92	12.27	2.78	0.85	2.01	0.05
J	10.13	3.06	10.94	3.27	0.97	1.03	NS
O	7.81	2.65	8.21	3.36	0.75	0.53	NS
Q ₂	9.88	3.12	9.76	2.66	0.72	0.17	NS
Q ₃	12.25	2.95	12.85	3.07	0.75	0.81	NS
Q ₄	9.28	2.95	8.45	3.51	0.80	1.04	NS

The table-3 shows mean, standard deviation and critical ratio of boys and girls having high self concept out of 14 personality traits in the table-3, for the personality traits A, C, D, E, F, G, H, J, O, Q₂, Q₃, & Q₄ there is no significant different in high self concept of the boys and girls. Therefore, the hypothesis Ho₃ for this trait is accepted here. So, we can say that for this trait, there is no difference among the boys and girls having self concept. For personality trait I, the hypothesis Ho₃, is not accepted because trait it is significant at 0.01 B, E, F, G and I are significant at 0.01 level. For personality trait I, it is clear from the table-3 that the mean of boys having high self-concept is more that the mean of the table of sten norms Urban boys, and the means of girls having high self-concept is more than that of the table of sten norms Urban girls. Therefore it can be said that the girls and boys having high self-concept must be soft, emotional, helping and extremely safe nature.

Table-4

Factor	Boys N ₁ =75		Girls N ₂ =39		Standard error	Critical ratio	Signi level
	Mean	SD	Mean	SD	SD	t	
A	9.92	3.11	9.87	3.18	0.62	0.08	NS
B	5.40	1.45	5.82	1.30	0.27	1.58	NS
C	13.17	2.95	13.31	2.53	0.53	0.26	NS
D	8.77	3.07	8.92	3.46	0.66	0.23	NS
E	8.97	2.79	7.79	2.59	0.53	1.89	NS
F	10.45	2.56	9.23	3.14	0.58	2.10	0.05
G	11.25	2.45	11.26	2.48	0.49	2.06	0.05
H	11.95	3.29	10.87	3.24	0.64	1.69	NS
I	10.40	2.90	11.90	2.62	0.54	2.78	0.01
J	9.97	3.37	10.08	3.12	0.63	0.17	NS
O	8.85	2.53	8.72	2.62	0.51	0.25	NS
Q ₂	9.89	2.59	9.44	3.64	0.66	0.68	NS
Q ₃	11.12	3.03	12.28	9.94	0.72	1.61	NS
Q ₄	8.91	3.36	9.56	2.73	0.58	1.12	NS

Table-4 shows the mean, standard deviation and critical ratio of personality traits of boys and girls having medium self-concept. Out of different 14 personality traits for personality traits A, B, C, D, E, H, J, O, Q₁, Q₂, Q₃ & Q₄ **there is no significant difference found** among the boys and girls having medium self-concept. Therefore, the hypothesis Ho₄ for these traits is accepted here and for that I, which is significant at 0.01 levels, the hypothesis Ho₄ is not accepted. Personality trait F, it is clear from the table-4, that the mean of boys having medium self-concept is more than that of the table of sten norms Urban Boys. Whereas the means of the girls having medium self-concept is more than that of the boys and girls having medium self-

concept must be enthusiastic, inattentive, optimistic and confident. Personality trait G, it is clear from the table-4 that the mean of boys having medium self-concept is less than that of the table of sten norms Urban Boys, whereas the means of the girls having medium self-concept is less than that of the sten norms Urban Girls. So the boys and girls having medium self-concept must be law Violators, instigators and violators of social laws.

Personality traits I, it is clear from the table-4 that the mean of boys having medium self-concept is more than that of the table of sten norms urban boys and the means of the girls having medium self-concept must be soft, emotional, helping and extremely of the safe nature.

Table-5

Personality traits of students having low self-concept according to their sex.

Factor	Boys N ₁ =12		Girls N ₂ =4		Standard error	Critical ratio	Signi level
	Mean	SD	Mean	SD	SD	t	
A	8.33	2.39	7.50	2.18	1.29	0.64	NS
B	4.92	0.95	6.75	0.83	0.50	3.66	0.01
C	12.25	2.24	11.00	2.55	1.43	0.87	NS
D	10.50	2.75	10.00	2.35	0.19	1.02	NS
E	8.67	2.59	5.25	2.05	1.27	2.69	0.01
F	9.67	2.87	9.10	1.87	1.24	0.45	NS
G	11.00	2.65	11.25	1.48	1.06	0.24	0.05
H	9.50	2.87	7.25	0.83	0.93	2.42	0.05
I	11.42	3.48	12.75	2.17	1.48	0.90	NS
J	10.58	2.60	10.75	0.83	0.86	0.20	NS
O	9.67	3.27	11.75	2.38	1.52	1.37	NS
Q ₂	10.25	1.26	10.75	1.92	1.11	0.45	NS
Q ₃	10.67	2.92	9.00	1.22	1.04	1.61	NS
Q ₄	11.08	2.78	11.50	1.80	1.21	0.35	NS

Table-5 shows the mean, standard deviation and critical ratio of personality traits of boys and girls having medium low self-concept. Out of different 14 personality traits for personality traits A, C, D, F, G, I, J, O, Q₁, Q₂, Q₃ & Q₄ **there is no significant difference** among the boys and girls having low self-concept. Hypothesis Ho₅, for these traits is therefore accepted here, so we can say that the boys and girls having low self-concept for the above stated personality traits have no difference among than the boys and girls having low self-concept. Personality trait B, it is clear from the table-5, that the mean of boys having low self-concept is less than that of the table of sten norms Urban Boys. Therefore the boys having low limit, foolish and abstract thinking. Whereas, the means of the girls having low self-concept is more than that self-concept

is more than that of sten norms urban girls. So, the girls having low self-concept must be possessing brilliance, thinking power and good academic development.

Personality trait E, it is clear from the table-5 that the mean of boys having medium self-concept is less than that of the table of sten norms Urban Boys, whereas the means of the girls having low self-concept is less than that of the sten norms Urban Girls. So the boys and girls having low self-concept must be lenient, sober, easily lead and favourable in nature.

Personality trait H, it is clear from the table-5 that the means of boys having low self-concept is less than that of the table of sten norms Urban Boys, whereas the means of the girls having low self-concept is less than that of the sten norms Urban Girls. Therefore, the boys and girls having low self-concept must be shy, timid, lacking in confidence and slave complexity the trait H is significant at 0.05, therefore H_{05} hypothesis is not accepted here, moreover other traits like B & E are significant at 0.01, so the hypothesis H_{05} is not accepted here.

Suggestion: -

This study was taken up in context of certain variable of the self-concepts of students studying. This study was limited to Ahmadabad city only. So, many research studies can be taken which are favourable to this study. There are many suggestions on the basis of which many research in the field of education can be done.

1. **References: - Educational Research**", New Delhi, Arya Book Depot.
2. Allport, G. M. (1961), "**Pattern and Growth in Personality**", New York, Holtkinehart and Winston.
3. Agrawal, J.C. (1966), "**Introduction to**
4. Best, H. W. (1955), "**Research in Education**", New Delhi, Prentice Hall of India Pvt. Ltd.
5. Kerlinger, F. M. (1966), "**Foundation of Behaviour Research**", New Delhi, Surjeet Publication.

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND GLOBAL SUSTAINABLE BUSINESS ETHICS

Prof. Kamlesh M. Goswami

Shri H.S. Shah College of Commerce, Modasa.

I INTRODUCTION

The idea of corporate social responsibility and sustainable development are defined broadly and often used interchangeably. In the today's world everyone wants to be successful in the long terms. All businesses are dreaming for sustainable future and for that many of them have already accepted corporate social responsibility as a core of business handling. These tough terminologies of corporate social responsibilities and sustainable business need to be explained. Corporate Social Responsibility is a buzz word in businesses of this age. In general, however, corporate social responsibility is seen as a means of attaining sustainable development goals. The growing public attention to that private corporations should not only earn reasonable profits and provide fair returns to shareholders but also operate as good corporate citizens and socially responsible organizations has spread to the biggest transnational corporations (TNCs) and seems to have been taken up by companies in both richer and poorer countries.

II OBJECTIVES OF THE STUDY

- To discover various steps involved in accepting corporate social responsibility as a key to have sustainable development by a business.
- To examine the relationship exist in between the CSR and Sustainable business in a global context.
- To study how corporations that have committed significant resources in responsible business practices can have a positive effect on the social and natural environment of which they are a division as well as achieve financial benefits and comparative advantage.

III METHODOLOGY

The methodology adopted for the completion of this paper is literature review.

IV CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR)

- The World Business Council for Sustainable growth define corporate social responsibility as "the ethical behavior of a company toward society," that is, management "acting responsibly in its relationships with other stakeholders who have a lawful interest in the business—not just the shareholders."

V SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Sustainable growth is a socio-ecological process characterized by the fulfillment of human needs while maintaining the quality of the natural environment indefinitely. The connection between environment and development was globally recognized in 1980, when the International Union for the Conservation of Nature published the *World Conservation Strategy* and used the term "sustainable growth." The concept came into general usage following publication of the 1987 report of the Brundtland Commission- formally, the World Commission on Environment and Development. place up by the United Nations General Assembly, the Brundtland Commission coined what was to become the most often-quoted definition of sustainable development as development that *"meets the needs of the current generation without compromising the ability of future generations to meet their own needs."*

As part of their corporate citizenship or social responsibility strategies many TNCs are creating voluntary environmental programs to manage more effectively the environmental impacts of their plants, facilities, and operations. Some of the approaches to the concept of Sustainable Development is given hereunder:

VI SUSTAINABLE BUSINESS

The concept of sustainable growth has received growing recognition, but it is a new idea for many business executives. For most, the concept remains abstract and theoretical. Organizations do not generally recognize the possibility of extending the notion of protecting an organization's capital base to the world's natural and human resources.

VII WHAT IS GLOBALIZATION?

Globalization is one of the mainly cited catchwords of our time and is used to describe a process of social change on the macro level of societies. Giddens holds that with globalization "the modes of connection between different social contexts or regions become

networked across the earth's surface as a whole."

VIII PROMOTING FAIR TRADE

We should say a loud and clear no to free trade and yes to fair trade. Free trade in the hands of neo-liberals has become a new form of slavery. To create a better environment for all we have to discard this false philosophy, this preposterous free-market fundamentalism. What has been described as 'global democratic capitalism' will ultimately fail to deliver its promises, just as Marx's unrealistic concept of 'the end of history' (in which Communism would triumph and conflict vanish) so spectacularly failed. Both forms of fundamentalism result in tyranny. The countries that most fervently lecture others on free trade are the ones with the highest tariffs and barriers to trade, which at the same time provide the biggest subsidies for their own industries. If such double standards are not a witness to the impossibility of free trade, what else could be?

IX NEW PARADIGM OF CSR FOR THE GLOBAL ECONOMY

Current theorizing in CSR is still dominated by an economic view of the firm and an instrumental view of CSR projects. The stakeholder management approach and the widely accepted attempt to justify CSR with an empirical argument that social performance contributes to financial performance are common expressions of the underlying economic rationality in contemporary CSR research. Seen from this perspective, a "business case" for CSR is made, i.e., the engagement of business firms in social responsibility is considered similar to an investment in any other product attributes such as quality, service, or reputation that contribute to the profit-making of the firm. The behavior of the business firm is directed towards profit-making and this is justified as long as the firm complies with the rules of the game set by the state and defined by the morality of the circumscribing social community. It is assumed that it is finally the "invisible hand" of the well functioning and well defined market that directs economic behavior towards the common good. However, as we have seen, in a globalized world the capacity of the state to regulate economic behavior and to set the conditions for market exchange is in decline. We observe failures of the state apparatus of all sorts (e.g., public goods in short supply, gaps in regulation, lack of enforcement, externalities of market exchange without provisions from the state, etc.). In addition, due to the

individualization and pluralization of values in social communities the moral standards for business behaviour get fuzzy and lose their restrictive power. Under these conditions, economic forces are set free without appropriate restrictions in legal or moral terms. As a consequence, the sole emphasis on economic rationality will not contribute to public welfare, but rather may worsen the situation. Therefore, we have to consider new forms of political regulation above and beyond the nation-state in order to re-establish the political order and circumscribe economic rationality by new means of democratic institutions and procedures. And in fact with the intensified engagement of social movements and the growing activities of international institutions a new form of transnational regulation is emerging: global governance, the definition and implementation of standards of behavior with global reach. There are not only public actors such as national governments and international governmental institutions that contribute to this new world order, but also private actors such as NGOs, civil society groups, and even business firms who play a key role. On the global playing field, corporations have to be understood as economic and political actors with the above described consequences for the conceptualization of CSR.

X CONCLUSION

Neither regulatory control alone nor interest group pressure is likely to force them to move beyond compliance with legal requirements, unless they see sustainable development activities as competitive advantages. Unless companies see the economic as well as social value of sustainable practices and internalize those values in their business model, they are unlikely to integrate proactive practices into their overall business strategies. And unless the market responds more positively to corporate social responsibility and socially-beneficial products and services, corporations cannot be expected to move more rapidly toward innovative, integrated or transforming stages of corporate citizenship.

XI BIBLIOGRAPHY

World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, New York: Oxford University Press, 1987.

Stephan Schmidheiny, *Changing Course: A Global Business Perspective on Development and the Environment*, Cambridge, MA: MIT Press, 1992.

Dennis A. Rondinelli and Michael A. Berry, "Environmental Citizenship in Multinational Corporations: Social Responsibility and Sustainable Development," *European Management Journal*, 18, 1 (2000): 70-84

Organization for Economic Cooperation and Development, "Corporate Responsibility Practices of Emerging Market Companies - A Fact Finding Study," Paris: OECD, 2005, p. 4.

International Organization for Standardization, *The ISO Survey -2005*, Geneva, Switzerland: ISO, 2005.

KPMG International, *KPMG International Survey of Corporate Responsibility Reporting 2005*, (Amsterdam: KPMG Global Sustainability Services, 2005): p. 4.

William Miller, "Citizenship: A Competitive Asset," *Industry Week*, Vol. 247, No. 15 (1998): 104-108.

Stephen Viederman, "Multinational Corporations are Incompatible with Sustainable Development," remarks prepared for United Nations Correspondents' Association press briefing, June 23, 1997. Accessed from <http://www.globalpolicy.org/soecon/envirnmt/viederman.htm>, on September 7, 2006.

Dennis A. Rondinelli, "Transnational Corporations: International Citizens or New Sovereigns?" *Business and Society Review*, 107, 4 (2002): 391-413

Dennis A. Rondinelli and Gyula Vastag, "Globalizing Corporate Environmental Management Practices at Alcoa," *Corporate Environmental Strategy*, 7, 3 (2000): 288-297.

World Business Council for Sustainable Development, "Meeting Changing expectations: Corporate Social Responsibility," Geneva, Switzerland: WBCSD, 1998.

Chris Marsden and Jorg Andriof, "Understanding Corporate Citizenship and How to Influence It," Working Paper, (Coventry, England: BP Corporate Citizenship Unit, Warwick Business School, 1997.

Business for Social Responsibility, "Introduction to Corporate Social Responsibility," (San Francisco: BSR, 1998): quote at p. 1.

David Logan, Delwin Roy and Laurie Regelbrugge, Global Corporate Citizenship - Rationale and Strategies, (Washington, D.C.: The Hitachi Foundation, 1997): pp. 20-21. D

United Nations Conference on Trade and Development, World Investment Report 2003, New York: UNCTAD, 2003.

United Nations Conference on Trade and Development, Environmental Management in Transnational Corporations, p. 22.

Conference Paper 'Corporate Social Responsibility' by Mukti Patel

Conference Paper 'Corporate Social Responsibility: An Indispensable Facet In Globalized World' by Vinit Gupta

The Shadow Lines: Recreating Partition Period

Prof. Dr. Gopal V. Vankar

Assistant Professor

Shri H.S. Shah College of Commerce, Modasa.

Amitav Ghosh has dealt with Indian history in many of his novels.

Being an Indian, he is well familiar with the history of India. He uses history to convey his message by intermingling different themes with the history. Partition period of India and Pakistan, Emergency period, assassination of Indira Gandhi and the riots which followed are some of the examples of Indian historical events he has treated. Besides this he uses history of India in British and Asian context.

In *The Shadow Lines*, Ghosh has very beautifully woven the fact and fiction in a complex, absorbing the story that shows lives across nations and spans almost half a century of recent Indian history. The reader looks at love and loyalty and examines the questions of fidelity and accountability, of tradition and modernity, of freedom and its evanescent quality.

As the British Empire finished, and division through lines of Indian subcontinent, thousands were exiled. The changes brought about in three generations of a Bengali family spread up across three countries as a result of historical changes in the land is the focus of this novel. It brings out the confusion and the trauma of the East Bengal uprooted and lost after the dismembering of Bengal in 1947.

Ghosh in *The Shadow Lines* about partition and immigration explores man's eternal quest for freedom. He clearly shows that it is not humanly possible to be totally free. One can only attempt it. Though all the characters in the novel exhibit an urge to be free, none of them is totally free in the end. Freedom therefore means a number of competing discourses that cannot be mistaken for a single metaphysical state. The narrator voices the impossibility of attaining complete freedom.

Ghosh finds the concept and meaning of the protagonist's freedom and identity. Political freedom was the most memorable event that happened in 1947 when India got freedom. Equality and freedom were granted to all the citizens of this country, irrespective of caste, creed or sex. By liberating themselves of the shackles of the British

Empire, people thought, that they had achieved something prestigious, that the Empire had denied them- the freedom of the Individual.

Besides the depiction of the significant characters, Ghosh presents the novel as a perfect specimen of partition. It has the story woven around the narrator's grandmother, Tridib, Ila, May Price with the pendulum of memory swinging from past into present and back into the past. Each and every character's work and action leaves an imprint on the mind of the other characters thereby helping the novel to grow and surpass the rigid barrier of time, place and action. Memory works in the direction of family histories reconstructed in search of meaning. The story of the novel compels the reader to feel and perceive various delicate issues like partition, interpersonal relationships and religious cult. The title of the novel stands for the partition which is, according to Tha'mma, useless issue. She says,

"But if there aren't any trenches or anything, how are people to know? I mean where's the difference then, and if there's no difference both sides will be the same; it'll be just like it used to be before, when we used to catch a train in Dhaka and get off in Calcutta the next day without anybody stopping us. What was it all for then- partition and all the killing and everything- if there isn't something in between?" ¹ (*The Shadow Lines*, P.151)

Thamma questions the need of a line between two countries. According to her this illusive line has costed many lives and has added bitterness in the relation of two countries and their citizens. She wonders why all these wars waged only for a shadowy line. This partition has changed her identity. Describing the earlier condition she says, 'There weren't any forms or anything and anyway travelling was easy then. I could come home to Dhaka whenever I wanted'² (*The Shadow Lines*, P.152). Partition changed the whole condition,

"...it had suddenly occurred to her then that she would have to fill in 'Dhaka' as her place of birth on that form, and that the prospect of this had worried her..... at that moment she had not been able to quite understand how her place of birth had come to be so messily at odds with her nationality."³ (*The Shadow Lines*, P.152)

The political scenario described so vividly in *The Shadow Lines* runs parallel to Khushwant Singh's novel *Train to Pakistan*. The concept of freedom forms the focal point of both the novels. In *A Train to Pakistan*, Hindus are ready to lay down their lives to save the life of a Muslim priest, "Chacha, we'll not let anyone touch your hair". The same thoughts are spoken loudly in *The shadow Lines* where a Muslim is taking care of Jethamosai and feels disturbed at the thought of his going away. As Dr. Anjan Kumar says,

"Both the novels raise the question about the cost of freedom, in which one has to pay to enjoy it. The peace disturbed in Mano Majra is the same as the peace disturbed in Calcutta. The bloodshed found in *A Train to Pakistan* is the same as the bloodshed in the Calcutta of *The Shadow Lines*. Both these novels speak about the pains and pangs of partition." ⁶ (Anjan Kumar, P.72)

The novelist very beautifully presents before us the effect of border lines which he calls shadow lines on the average people of the country. Such borders are merely external demarcations, otherwise no border can divide people from heart. Through his central character Thamma, Ghosh expresses the view that if there is not such importance of border, there should not be such violence & bloodshed.

References:

- ¹ Ghosh, Amitav. *The Shadow Lines*, New Delhi: Ravi Dayal Publisher. 2009. Print.P.151.
- ² Ibid. P.152.
- ³ Ibid. P.152.
- ⁴ Ibid. P.226.
- ⁵ Ghosh, Amitav. *The Glass Palace*, Noida: HarperCollins Publishers. 2014. Print. P.228.
- ⁶ Kumar, Anjan. *The Novels of Amitav Ghosh: Major Themes*, New Delhi: Adhyayan Publishers. 2013. Print. P.72.

PUBLISHED BY

<http://www.hsccresearchjournal.org/>

HEAD QUARTER

Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli
